

Leonard Pon

Josip Juraj Strossmayer University

of Osijek

lpon@ffos.hr

ORCID: 0000-0002-2905-5828

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 29 (2025)

DOI: 10.14746/pss.2025.29.5

Data przesłania tekstu do redakcji: 30.06.2024

Data przyjęcia tekstu do publikacji: 28.11.2024

Uporaba konektora u pisanoj proizvodnji na hrvatskom kao materinskom i engleskom i njemačkom kao stranom jeziku

ABSTRACT: Pon Leonard, *The use of connectives in the written production in Croatian as a mother tongue and English and German as foreign languages*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 29. Poznań 2025. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 99–115. ISSN 2084-3011.

The ability to write texts is an important aspect of foreign language learning, which includes producing a coherent and well-structured text. One of the ways to achieve that is the explicit marking of the relationship between the propositions in a text through the appropriate use of connectives.

The aim of this paper is to discover similarities and differences between Croatian as a mother tongue and English and German as foreign languages regarding the use of connectives. The corpus for the study consists of 32 argumentative essays in each of the three languages. The study is based on the analysis of connectives with regard to their frequency, meaning, as well as the appropriateness and the correctness of their use. The analysis revealed a greater range of connectives in Croatian, differences in their patterns of use across languages, instances of their incorrect use in both foreign languages, and similarities across all three languages regarding their appropriateness of use.

Keywords: cohesion; connectives; Croatian as a mother tongue; English as a foreign language (EFL); German as a foreign language (GFL)

This is an open access article licensed under the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

Uvod

U hrvatskom se obrazovnom sustavu u odgojno-obrazovne ciljeve nastavnog predmeta Hrvatski jezik ubraja i stvaranje pisanih tekstova „različitih sadržaja, struktura, namjena i stilova“.¹ Slično se navodi u predmetnim kurikulumima nastavnih predmeta Engleski jezik i Njemački jezik.² Stvaranje pisanih tekstova uključuje i točnu i primjerenu uporabu jezičnih sredstava za povezivanje (su)rečenica odnosno konektora. U ovome se radu analizira uporaba konektora u raspravljačkim esejima jedne skupine ispitanika u trima jezicima: na hrvatskom kao materinskom te engleskom i njemačkom kao stranim jezicima. Provedeno istraživanje donosi empirijske rezultate o sličnostima i razlikama među promatranim jezicima s obzirom na uporabu konektora.

Konektori

Pojam konektori u ovom radu označava jezična sredstva za povezivanje (su)rečenica. U jezična sredstva za povezivanje surečenica ubrajaju se subjunktori (hrv. *iako*, engl. *although*, njem. *obwohl*) i konjunktori (hrv. *ali*, engl. *but*, njem. *aber*), dok jezična sredstva za povezivanje rečenica obuhvaćaju vezničke adverbijale (hrv. *međutim*, engl. *however*, njem. *hingegen*).³

1 Usp. str. 8 *Kurikuluma nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*: <https://tinyurl.com/44sn7n7b>. 15. 11. 2024.

2 Isto kao i prethodno.

3 Poimanje konektora kao nadređenog pojma za navedene vrste veznih sredstava preuzeto je iz germanističke literature (usp. Pasch et al., 2003, Breindl et al., 2014). U priručnicima engleskog jezika umjesto pojma konektor koristi se *conjunction* (usp. Martin, Rose, 2007). U kroatističkoj se literaturi termin (tekstni) konektor koristi isključivo za vezničke adverbijale poput *onda* i *ipak* (usp. Silić, Pranjković, 2007, 361–363), dok se kao nadređeni pojam javlja poveznik ili junktor (Gligorić, 2020, 180 ff.).

Inače, pojam veznički adverbijal skovan je prema pojmovima koji se za navedena jezična sredstva koriste u literaturi na njemačkom i engleskom jeziku: *Konjunktiionaladverb* (Duden, 2022, 519) i *Adverbkonnektor* (Pasch et al., 2003, 40) odnosno *linking adjuncts* (Carter, McCarthy, 2006, 256) i *linking adverbials* (Biber et al., 2002, 389–392).

Konektore se opisuje kao sredstva za ostvarivanje kohezije teksta (de Beaugrande, Dressler, 1981, 3). Za razliku od ostalih kohezivnih sredstava konektori ne tvore kohezivni par s kojim drugim elementom diskursa, nego upućuju na dva dijela teksta među kojima postoji kakav logičko-semantički odnos (Halliday, Hasan, 1976, Martin, Rose, 2007). U kontekstu ovladavanja stranim jezikom konektori su važni za razvoj sposobnosti organizacije diskursa i sposobnosti upravljanja diskursom kao aspektima diskursne kompetencije (ZEROJ, 2001, 123).

Za učenika kojemu je hrvatski materinski jezik, a koji engleski i njemački uči kao strani jezik moguće su poteškoće u uporabi konektora u stranom jeziku s obzirom na dva aspekta: morfosintaktički odnosno točnost uporabe, te semantičko-pragmatički odnosno primjerenost uporabe. Mogući problemi s obzirom na točnost uporabe posljedica su obilježja reda riječi u rečenici po kojima se engleski i njemački razlikuju od hrvatskoga jezika: dok je za engleski tipičan redoslijed subjekt–predikat s ostalim rečeničnim članovima prije ili iza tih elemenata (Quirk, 1985), njemački se jezik odlikuje stalnim položajem dijelova predikata i s tim povezanim rečeničnim okvirom (Duden, 2022). Tako uporaba subjunktora i vezničkih adverbijala u njemačkom predstavlja kognitivni napor zato što učenik tijekom pisanja uz primjerenost uporabe konektora treba voditi računa i o točnome redu riječi. Da opisana situacija uistinu može predstavljati kognitivni napor neizravno potvrđuju i nalazi o procesu jezične obrade u učenika stranoga jezika. Prema tim nalazima učenici rečenice stranog jezika najprije interpretiraju isključivo polazeći od leksičkih informacija, a tek u kasnijoj fazi učenja jezika koriste i gramatičke informacije (Ferraresi, 2008, 179, Clahsen, Felser, 2006).

Do problema u uporabi konektora u engleskom i njemačkom jeziku kao stranim jezicima u području primjerenosti uporabe može doći ako se uporaba pojedinih konektora u tim jezicima razlikuje od uporabe izraza u hrvatskome jeziku koje su učenici skloni interpretirati kao njihove istovrijednice. Tako nema potpunog preklapanja u uporabi između hrv. *i*, engl. *and* i njem. *und* ili između njem. *doch* te hrv. *ali* i engl. *but*.

Uz navedene čimbenike koji mogu utjecati na uporabu konektora treba navesti i jezični prijenos. Naime, rezultati istraživanja o pisanoj proizvodnji višejezičnih govornika sugeriraju da je prijenos iz jezika u jezik moguć, između ostaloga, u području kvalitete teksta kao i samoga

procesa pisanja (Marx, 2020, 19). To je u skladu s rezultatima studije autorica Bagarić Medve i Pavičić Takač (2013) koji upućuju na to da učenici na sličan način pristupaju pisanju teksta i u engleskom i u njemačkom kao stranim jezicima što bi se prema mišljenju autorica moglo objasniti prijenosom sposobnosti i strategija iz jezika u jezik. Analiza pisane proizvodnje ispitanika predstavljena ovim radom može pomoći u odgovoru na pitanje je li uvjerljiva pretpostavka da prijenos postoji i u području uporabe konektora.

Dosadašnja istraživanja

Dosadašnja istraživanja uporabe konektora najčešće se odnose na engleski kao drugi ili strani jezik. Istraživanja uporabe konektora općenito pokazuju da učenici stranog jezika pojedine konektore rabe prečesto ili prerijetko, da je u njihovoj proizvodnji raspon upotrijebljenih konektora u usporedbi s izvornim govornicima manji te da imaju poteškoće u vezi s točnošću i primjerenošću uporabe konektora.

Općenito se uočava veći udio pojava konektora u tekstovima na stranom jeziku. To je primjerice utvrđeno analizom uporabe vezničkih adverbijala u tekstovima mađarskih (Tankó, 2004), ali i tajvanskih učenika engleskog kao J2 (Chen 2006). Istovremeno broj različenica u J2 isti je kao u J1 kao što je na primjeru vezničkih adverbijala utvrđeno za tajvanske učenike engleskog kao J2 (Chen 2006) te na primjeru označivača okvira⁴ za hrvatske učenike engleskog kao J2 (Pavičić Takač, Vakanjac Ivezić, 2019).

U tekstovima na stranom jeziku uočen je manji raspon te uporaba jednostavnijih konektora. Potonje se odnosi na uporabu konektora koji se poučavaju na nižim razinama komunikacijske kompetencije te češću uporabu konektora pribrojnog značenja. U španjolskih učenika engleskog kao J2 utvrđen je manji raspon nego kod izvornih govornika engleskog (Carrió-Pastor 2013). U studiji provedenoj u Hrvatskoj utvrđeno je

4 Označivači okvira predstavljaju jednu od kategorija metadiskursnih označivača u modelu Kena Hylanda (2005).

da učenici engleskog i njemačkog kao stranog jezika često koriste konektore suprotnoga značenja tipične za niže razine komunikacijske kompetencije (engl. *but* i *on the other hand* te njem. *aber* i *doch*) (Pavičić Takač et al., 2020). Sličan nalaz predstavljen je u studiji prema kojoj učenici njemačkog kao J2 češće koriste konektore nižih razina *und*, *danach*, *aber* (Konjevod, 2012, 55). Čini se da isto potvrđuje i analiza tekstova španjolskih učenika engleskog kao J2 u kojoj se govori o „the underuse of sophisticated subordination to show connections between ideas“ (Maaumuujav et al., 2021, 11). Zanimljivo je da u tekstovima učenika stranog jezika prevladavaju konektori pribrojnog značenja, čak i kad proizvode tekstove koji s obzirom na tekstnu vrstu i uvriježenu retoričku strukturu zahtijevaju konektore drugih značenja (Konjevod, 2012, Bagarić Medve, Karlak, 2023). U vezi s uporabom *und* kao konektora pribrojnog značenja, u tekstovima učenika njemačkog kao J2 zabilježeno je 25% pojava izraza *und* u kontekstima koji ne traže pribrojno, nego neko drugo značenje koje se može preciznije izreći uporabom specifičnijih konektora (Pon, Kramarić, 2017). Slično tomu, utvrđena je podzastupljenost određenih konektora suprotnoga značenja u tekstovima na engleskom kao J2 u usporedbi s tekstovima izvornih govornika (Granger, Tyson, 1996, Bogdanović, Topalov, 2022). Zhang (2014), pak, pokazuje da su za razliku od izvornih govornika u proizvodnji učenika engleskog kao J2 konektori *all in all*, *in conclusion* i *last but not least* previše zastupljeni, dok su *eventually* i *ultimately* podzastupljeni te primjerima pokazuje da je to posljedica nepoznavanja pragmatičkih funkcija navedenih konektora.

Budući da se engleski i njemački kao strani jezici javljaju u raznim jezičnim parovima te da postoje razlike u obrazovnim sustavima raznih zemalja i budući da je uvođenje državne mature s esejom kao obveznim dijelom ispita iz stranog jezika uzrokovalo promjene u odnosu prema vještini pisanja, pokazuje se potreba istraživanja ovog aspekta učenja stranog jezika u hrvatskom kontekstu.

Cilj istraživanja i metodologija

Cilj je istraživanja opisati uporabu konektora jedne skupine ispitanika u njihovoj pisanoj proizvodnji na trima jezicima: na hrvatskom

kao materinskom jeziku, te engleskom i njemačkom kao stranim jezicima. Pritom se pisana proizvodnja u hrvatskom promatra kako bi se bolje razumjelo rezultate analize uporabe konektora u stranim jezicima.

Istraživanjem će se pokušati dati odgovore na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakva je uporaba konektora u raspravljačkim esejima u hrvatskom kao materinskom te engleskom i njemačkom kao stranim jezicima s obzirom na učestalost, značenje, te primjerenost i točnost njihove uporabe?
2. Koje su sličnosti i razlike s obzirom na uporabu konektora u raspravljačkim esejima između hrvatskog kao materinskog te engleskog i njemačkog kao stranih jezika?

Uzorak je ispitanika koji su sudjelovali u ovome istraživanju prigodan, a podatke o njihovu broju, spolu i dobi sadrži sljedeća tablica.

Tablica 1: Podaci o sudionicima istraživanja

Spol ispitanika	M	8
	Ž	24
	Ukupno	32
Dob ispitanika (M)		19,1

Materinski je jezik svih ispitanika hrvatski. Svi ispitanici uče engleski i njemački kao strani jezik, a u trenutku provedbe zadatka pisanja bili su studenti prve godine prijediplomskog studija anglistike i germanistike. Podatke o tome koliko dugo uče ove strane jezike sadrži tablica 2, a podatke u vezi s kontekstom učenja stranih jezika tablica 3.

S obzirom na prethodno navedene podatke, Wilcoxonovim testom rangova ustanovljena je statistički značajna razlika u broju godina učenja engleskog ($M = 12,5$) i njemačkog jezika ($M = 8,6$), ($Z = -3,367$, $p = 0,001$). Na temelju toga rezultata i na temelju podataka o učenju stranih jezika pretpostavlja se viša razina ovladanosti engleskim nego njemačkim jezikom.

S obzirom na to da su svi ispitanici položili višu razinu ispita iz engleskog i njemačkog jezika na maturi koju se službeno izjednačava

Tablica 2: Godine učenja engleskog i njemačkog kao stranog jezika

Godine učenja stranog jezika	Engleski	Njemački
13 godina (N)	18	3
8–13 godina (N)	8	21
manje od 8 godina (N)	6	8
Prosječan broj godina učenja jezika (M)	12,5	8,6

Tablica 3: Način učenja engleskog i njemačkog kao stranog jezika prije upisa na studij

Kontekst učenja stranog jezika	Engleski	Njemački
Redovna nastava (N)	26	28
Dodatni programi u školi (N)	4	15
Izvan škole, npr. u školi stranih jezika (N)	5	2

s razinom B2,⁵ u istraživanju je korišten zadatak pisanja za razinu B2 razvijen u projektu „Koherencija pisanoga teksta u inome jeziku: hrvatski, njemački, engleski, francuski i mađarski jezik u usporedbi“ (Kohpi-tekst; IP-2016–06–5736; Bagarić Medve, Vesna). U nastavku se navodi primjer zadatka pisanja.

Für einige Menschen hat das Leben in der Stadt viele Vorteile. Andere sehen darin viele Nachteile.

Schreiben Sie einen Aufsatz zum Thema *Das Leben in der Stadt*. Besprechen Sie dabei sowohl die Vorteile als auch die Nachteile. Schreiben Sie Ihre eigene Meinung und begründen Sie sie.

5 Usp. poglavlje *Ciljevi ispita* u ispitnim katalozima za državnu maturu za engleski i njemački jezik, <https://tinyurl.com/5kn853yj>. 5.11.2024.

Der Aufsatz soll **200 bis 230 Wörter** umfassen.

Zadatak pisanja proveden je u okviru redovne nastave na fakultetu, prvo je pisan tekst na stranim jezicima, a potom na hrvatskom jeziku, s tim da je vremenski odmak između pisanja tekstova na pojedinim jezicima bio najmanje tri mjeseca. Tim je postupkom prikupljeno po 32 teksta za svaki promatrani jezik.

Tablica 4: Podaci o prikupljenom korpusu

	Hrvatski	Engleski	Njemački
Tekstovi (N)	32	32	32
Broj riječi u tekstu (M)	272,3	341,9	250,5

Iz gornjih podataka razvidno je da postoje razlike među jezicima s obzirom na opseg teksta: prosječan broj riječi u tekstu najveći je u tekstovima na engleskom, nešto manji u tekstovima na hrvatskom, a najmanji u tekstovima na njemačkom jeziku. Provedena je kvalitativna analiza uporabe konektora korištenjem alata MAXQDA 2024, a dobiveni su podaci potom kvantificirani te je korištenjem programa SPSS 20 provedena deskriptivna statistika i Wilcoxonov test rangova.⁶ Spomenuta kvalitativna analiza obuhvatila je u prvom koraku identificiranje konektora u tekstovima ispitanika, u drugom određivanje značenja upotrijebljenih konektora, a u trećem određivanje primjerenosti i točnosti uporabe konektora. Prethodno je rečeno da se konektorima smatraju jezična sredstva koja se koriste za označavanje odnosa među (su)rečenicama, a to su subjunktori (hrv. *jer*, engl. *because*, njem. *weil*), konjunktori (hrv. *ali*, engl. *but*, njem. *aber*) i veznički adverbijali (hrv. *nakon toga*, engl. *after that*, njem. *danach*).

6 U ovome radu statistički značajne razlike utvrđene su Wilcoxonovim testom rangova za zavisne uzorke.

Rezultati i rasprava

Podaci o ukupnom broju konektora u korpusu pokazuju sličnosti s obzirom na apsolutne te izvjesne razlike s obzirom na relativne frekvencije u pojedinim jezicima.

Tablica 5. Zastupljenost pojedinih vrsta konektora u potkorpusima⁷

	Hrvatski		Engleski		Njemački	
	<i>f</i>	<i>rf</i>	<i>f</i>	<i>rf</i>	<i>f</i>	<i>rf</i>
Broj konektora	621	71,28	634	57,95	616	76,84

S obzirom na apsolutne frekvencije ne postoje razlike među jezicima. S obzirom na relativne frekvencije postoji statistički značajna razlika između hrvatskog i engleskog ($Z = -3,198$, $p = 0,001$) te između engleskog i njemačkog ($Z = -4,039$, $p = 0,000$): ispitanici koriste značajno manje konektora u tekstovima na engleskom nego u tekstovima na ostalim dvama jezicima. Učestalija uporaba konektora u njemačkom nego u engleskom kao stranom jeziku u sličnom kontekstu potvrđena je u prethodnom istraživanju (Bagarić Medve, Pavičić Takač, 2013, 8).

Podaci o broju različenica i pojavaonica slični su za sva tri jezika. Međutim, omjer različenica i pojavaonica (TTR: engl. *type-token ratio*) ipak upućuje na najveći raspon upotrijebljenih konektora u hrvatskom, nešto manji u engleskom, a najmanji u njemačkom jeziku, pri čemu statistički značajna razlika postoji samo između hrvatskog i njemačkog jezika ($Z = -2,169$, $p = 0,030$). Manji raspon u proizvodnji na stranom jeziku potvrđen je u prethodnim istraživanjima (usp. Tankó, 2004, 167, Carrió-Pastor 2013, 195), a nalaz o većem rasponu u engleskom nego u njemačkom odgovara nalazima o povećanju raspona na višim razinama ovladanosti jezikom (Mihaljević Djigunović, Vickov 2010, Shi, Han 2014, Wu i Li 2022).

⁷ Kratica *f* stoji za apsolutnu frekvenciju, a *rf* za relativnu frekvenciju, s tim da potonja iskazuje broj konektora na 1000 riječi teksta.

Tablica 6: Podaci o broju pojava i različenica te njihov omjer

	Hrvatski	Engleski	Njemački
Pojavnice (M)	19,41	19,81	19,25
Različnice (M)	12,97	12,56	11,63
TTR	0,68	0,67	0,61

Zanimljivo je pogledati podatke o najčešće korištenim konektorima.

Tablica 7: Zastupljenost triju najčešće korištenih konektora

Hrvatski			Engleski			Njemački		
konektor	f	udio u korpusu	konektor	f	udio u korpu- su	konektor	f	udio u korpu- su
<i>i</i>	113	18,2%	<i>and</i>	123	19,4%	<i>und</i>	137	22,2%
<i>također</i>	29	4,7%	<i>also</i>	39	6,2%	<i>auch</i>	67	10,9%
<i>ali</i>	27	4,4%	<i>but</i>	44	6,9%	<i>aber</i>	47	7,6%

Pogledamo li konektore *i*, *također* i *ali* te njihove istovrijednice u engleskom i njemačkom jeziku, vidimo zanimljivu tendenciju: udio tih konektora u korpusu u njemačkom je jeziku veći nego u engleskom, a u engleskom je veći nego u hrvatskom. Čini se da godine učenja stranog jezika i s time povezana razina komunikacijske kompetencije stoje u obrnuto proporcionalnom odnosu prema učestalosti uporabe najčešće korištenih konektora.

Pogled na češće korištene konektore otkriva razlike u obrascima njihove uporabe u promatranim jezicima ispitanika. Dok je konektor suprotnog značenja *s druge strane* zastupljen u svim jezicima, konektori za organizaciju redoslijeda argumenata *prvi, drugi,...* samo se u engleskom jeziku ubrajaju u češće korištene konektore. Čini se da ispitanici vode računa o organizaciji sadržaja teksta najviše kad pišu na engleskom što bi mogla biti posljedica opsežnih priprema za pisanje eseja iz engleskog jezika na ispitu državne mature.

Pregledom učestalosti konektora određenog značenja može se zaključiti da su u korpusu najzastupljeniji konektori pribrojnog i suprotnog značenja, te da se pojedina značenja konektora u svim trima jezicima pojavljuju s približno istom učestalošću. Veliku zastupljenost pribrojnih konektora u stranom jeziku potvrdila su prethodna istraživanja (Tankó, 2004, Konjevod, 2012, Bagarić Medve, Karlak, 2023).

Tablica 8: Najzastupljenija značenja izrečena konektorima (*rf*)

Značenje konektora	Hrvatski	Engleski	Njemački
Pribrojno	6,59	5,94	7,03
Suprotno	3,97	3,25	3,22
Uzročno	1,81	1,88	1,91
Vremensko	1,59	2,97	2,03
Zaključno	1,41	1,84	1,03

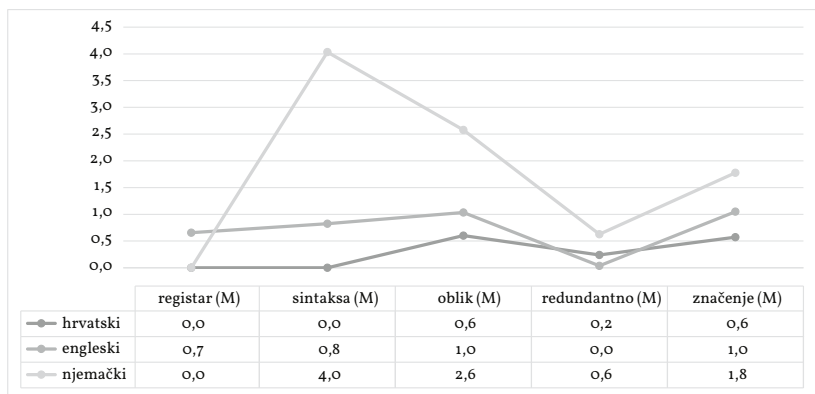
Suprotno značenje, inače vrlo važno za raspravljačke eseje, statistički je značajnije zastupljeno u hrvatskom nego u engleskom ($Z = -2,291$, $p = 0,022$) i njemačkom ($Z = -1,993$, $p = 0,046$) – suprotstavljenost sadržaja ispitanici češće označavaju korištenjem odgovarajućih konektora u hrvatskom nego u stranim jezicima. No vremensko značenje⁸ – bitno za organizaciju redoslijeda (su)rečenica – zastupljenije je u engleskom nego u njemačkom ($Z = -1,993$, $p = 0,046$) i hrvatskom ($Z = -2,684$, $p = 0,007$). To bi također mogla biti posljedica priprema za pisanje esaja iz engleskog jezika na ispitu državne mature. Tekstovi na engleskom nadilaze tekstove na hrvatskom i njemačkom učestalošću zaključnih konektora,⁹ s tim da je razlika između engleskog i njemačkog statistički značajna ($Z = -3,128$, $p = 0,002$). U tekstovima na engleskom jeziku

8 U vremenske se konektore ubrajaju izrazi za organizaciju redoslijeda argumenata poput *prvi, drugi, treći*.

9 U konektore zaključnog značenja ubrajaju se izrazi poput *tako da, dakle, da zaključimo*.

ispitanici češće koriste konektore za najavu zaključka ili posljedice nego u tekstovima na njemačkom.

Prema rezultatima analize najmanje se grešaka javlja u uporabi konektora na hrvatskom kao materinskom, nešto više u engleskom, a najviše u njemačkom kao stranom jeziku.

Slika 1: Podaci o učestalosti neprimjerene i netočne uporabe konektora (M)

Tablica 9: Statistički značajne razlike s obzirom na točnost uporabe konektora

Uporaba konektora	Jezici	Z	p
Red riječi	Hrvatski – engleski	-2,366	0,018
	Engleski – njemački	-2,937	0,003
	Hrvatski – njemački	-3,516	0,000
Oblik konektora	Hrvatski – njemački	-2,481	0,013

Najviše je poteškoća s točnim redom riječi te s poznavanjem točnog oblika konektora, dok je manje grešaka s obzirom na primjerenost uporabe (neodgovarajuće značenje i registar konektora te njegova redundantnost u danom kontekstu).

Utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike među jezicima s obzirom na točnost u redu riječi – pojavnošću ove vrste greške ističe se njemački jezik. Između hrvatskog i njemačkog postoji statistički značajna razlika s obzirom na oblik konektora, dakle tekstovi na njemačkom sadrže više konektora čijeg se točnog oblika ispitanici nisu mogli dosjetiti (npr. **auf der eine Hand* i **zum nächst*).

Tipična pogreška u području sintakse u tekstovima na njemačkom jeziku odnosi se na netočan položaj vezničkog adverbijala kao što to pokazuje primjer s izrazom *zum Beispiel*.

- (1) *Zum Beispiel, in der Stadt gibt es immer Lärm, man hat nie seine Ruhe.*

To bi se moglo protumačiti kao posljedica utjecaja reda riječi hrvatskog ili čak i engleskog. Sličan problem – iako manje zastupljen – javlja se u tekstovima na engleskom jeziku u uporabi konektora *also*: čini se da se *also* rabi na mjestima u rečenici na kojima se rabi hrvatski konektor *također*. No ove su pojave u vezi s gramatičkom, a ne s diskursnom kompetencijom.

Problemi s primjerenošću uporabe konektora općenito su manje zastupljeni te u tome nema statistički značajnih razlika među jezicima. Međutim, čini se da neprimjerena uporaba konektora u stranim jezicima nije povezana samo s nepoznavanjem njihova značenja. Tako u sljedećem primjeru konektor *zweitens* na početku novog odlomka nije primjeren jer nije spojiv s retoričkom strukturom:

- (2) *Zweitens, sind die Nachteile von Onlineshopping leider anwesend.*

Budući da nakon odlomka o prednostima slijedi odlomak o nedostacima online kupnje, ovdje bi umjesto *zweitens* bolje odgovarao izraz *andererseits*. Ovdje se, naime, ne radi o najavi sljedećeg koraka u raspravi, nego o promjeni teme.

U sljedećem pak primjeru konektor *um* nije primjeren:

- (3) *Viele Menschen sind skeptisch, wenn sie ihre eigenen Kartennummern eingeben müssen, um Gelddiebstahl und anderen Datenmissbrauch zu vermeiden.*

Za uspješno prenošenje poruke trebalo bi koristiti konektor *weil* te preinačiti posljednju surečenicu u *weil sie sich vor...fürchten*. Navođenjem rečenica iz korpusa pokušalo se oprimirati povezanost uporabe konektora, retoričke organizacije teksta i načina izricanja pojedinih propozicija. Neprimjerena se uporaba konektora podjednako često javlja u svim trima jezicima što otvara pitanje prijenosa. Moguće je da se sličnosti u trima jezicima s obzirom na primjerenost uporabe konektora može objasniti prijenosom određenih sposobnosti i strategija iz jezika u jezik.

Greške u području točnosti – uz utvrđeni manji raspon konektora u tekstovima na engleskom i njemačkom kao stranom jeziku – podudara se s tvrdnjom da se učenici prilikom interpretacije rečenice u stranom jeziku prvo oslanjaju na leksičke, a tek kasnije i na gramatičke informacije (Ferraresi 2008, Clashen, Felser 2006). No u ovom kontekstu ipak treba upozoriti na postojanje razlike između engleskog i njemačkog. Naime, manji broj godina učenja njemačkog jezika i značajno izraženiji problemi s točnošću uporabe konektora u njemačkom jeziku ukazuju na nižu razinu komunikacijske kompetencije ovih ispitanika u njemačkome jeziku.

Rezultati istraživanja pisane proizvodnje u hrvatskom kao materinskom te engleskom i njemačkom kao stranom jeziku ukazuju na moguće postojanje prijenosa strategija i sposobnosti u području primjerenosti uporabe konektora, dakle u području diskursne kompetencije. Istovremeno dobiveni rezultati govore u prilog tomu da je uporaba konektora usko povezana s dosegnutom razinom gramatičke kompetencije u stranom jeziku što je u skladu s nalazom o sintaktičkim i leksičkim obilježjima kao ključnim indikatorima kvalitete pisanog teksta (usp. Maamuuay et al., 2021, 11; Pon, 2024, 129–143).

Zaključak

Konektori su važni za uspješno prenošenje poruke zato što se njima eksplicitno označava logičko-semantički odnos između dijelova teksta. U pisanoj proizvodnji njihova uloga postaje izraženija povećanjem opsega i složenosti teksta. Stoga je cilj ovoga istraživanja bio usporediti obilježja uporabe konektora jedne skupine ispitanika u pisanoj proizvodnji

na trima jezicima: u hrvatskom kao materinskom te u engleskom i njemačkom kao stranom jeziku.

Potvrđene su razlike u rasponu upotrijebljenih konektora između materinskog i stranog jezika. Primjeri sugeriraju da neprimjerena uporaba konektora nije isključivo posljedica nepoznavanja značenja pojedinog konektora, nego da je i posljedica problema s retoričkom organizacijom teksta i s preciznošću u oblikovanju propozicija. To vrijedi za sva tri jezika. Netočna uporaba konektora javlja se u stranom jeziku, a odnosi se na oblik konektora ili na red riječi, no te se poteškoće odnose na područje gramatičke, a ne diskursne kompetencije.

Za potpuniji uvid u ovladanost konektorima te potvrdu naših nalaza istraživanja treba uključiti i druge tekstne vrste, govorni jezik, zadatke osmišljene za ciljanu provjeru ovladanosti pojedinim aspektima uporabe konektora te, svakako, veći broj ispitanika.

Literatura

- Bagarić Medve, V., Karlak, M. (2023). *Transition Marker in argumentativen Texten von Muttersprachlern und Fremdsprachenlernern: Vergleich von Kroatisch als L1 und Deutsch als L2*. „Slavia Centralis“, br. 1, str. 66–88. https://doi.org/10.1007/978-3-642-35305-5_7
- Bagarić Medve, V., Pavičić Takač, V. (2013). *The Influence of Cohesion and Coherence on Text Quality: A Cross-linguistic Study of Foreign Language Learners' Written Production*. U: *Language in Cognition and Affect*. Ur. E. Piechurska-Kuciel, E. Szymanska-Czaplak. Berlin – Heidelberg: Springer, str. 111–131.
- Biber, D., Conrad, S., Leech, G. (2002). *Student Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Bogdanović, V., Topalov, J. (2022). *Transition Markers as Rhetoric Devices in Graduate Students' Writing*. U: *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 10/3. Tematski zbornik*. Ur. S. Gudurić, J. Dražić, M. Stefanović. Novi Sad: Filozofski fakultet, str. 243–253.
- Breindl, E., Volodina, A., Waßner, U. H. (2014). *Handbuch der deutschen Konnektoren 2. Semantik der deutschen Satzverknüpfers*. Berlin – München – Boston: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110341447>
- Carrió-Pastor, M. L. (2013). *A Contrastive Study of the Variation of Sentence Connectors in Academic English*. „Journal of English for Academic Purposes“, br. 12, str. 192–202. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2013.04.002>

- Carter, R., McCarthy, M. (2006). *Cambridge Grammar of English. A Comprehensive Guide. Spoken and Written English*. Grammar and Usage. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chen, C. W. (2006). *The Use of Conjunctive Adverbials in the Academic Papers of Advanced Taiwanese EFL Learners*. „International Journal of Corpus Linguistics“, br. 11/1, str. 113–130. <https://doi.org/10.1075/ijcl.11.1.05che>
- Clahsen, H., Felser, C. (2006). *Grammatical processing in language learners*. „Applied Psycholinguistics“, br. 27, str. 3–42. <https://doi.org/10.1017/S0142716406060024>
- De Beaugrande, R. A., Dressler, W. U. (1981). *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer. <https://doi.org/10.1515/9783111349305>
- Duden = Dudenredaktion (2022). *Die Grammatik*. 10., völlig neu verfasste Auflage. Berlin: Dudenverlag.
- Ferraresi, G. (2008). *Adverbkonnectoren: Von der Theorie zur Praxis*. Ur. Ch. Chlosta, G. Leder, B. Krischer. *Auf neuen Wegen. Deutsch als Fremdsprache in Forschung und Praxis. Tagungsband der 35. Jahrestagung des Fachverbandes Deutsch als Fremdsprache 2007 an der Freien Universität Berlin*. Göttingen: Universitätsverlag, str. 173–186.
- Gligorić, I. M. (2020). *Uzvik i veznik: vrste riječi i (nad)rečenične službe*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Granger, S., Tyson, S. (1996). *Connector Usage in the English Essay Writing of Native and Non-native EFL Speakers of English*. „World Englishes“, br. 15(1), str. 17–27. <https://doi.org/10.1111/j.1467-971X.1996.tb00089.x>
- Halliday, M. A. K., Hasan, Ruqaiya (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing*. London – New York: Continuum.
- Konjevod, A. (2012). *Connectives in Student Writing – a Learner Corpus Study*. „Strani jezici“, br. 41/1, str. 47–60.
- Maamuujav, U., Booth Olson, C., Chung, H. (2021). *Syntactic and Lexical Features of Adolescent L2 Students' Academic Writing*. „Journal of Second Language Writing“, vol. 53. <https://doi.org/10.1016/j.jslw.2021.100822>
- Martin, J. R., Rose, D. (2007). *Working with Discourse. Meaning beyond the clause*. New York: Continuum.
- Marx, N. (2020). *Transfer oder Transversalität? – Designs zur Erforschung der Mehrsprachlichkeit*. „Bulletin VALS-ASLA special“, str. 15–33.
- Mihaljević Djigunović, J., Vickov, G. (2010). *Acquisition of Discourse Markers – Evidence from EFL Writing*. SRAZ LV, str. 255–278.
- Pasch, R., Brauße, U., Breindl, E., Waßner, U. H. (2003). *Handbuch der deutschen Konnectoren*. Berlin – New York: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110201666>
- Pavičić Takač, V., Kružić, B., Vakanjac Ivezić, S. (2020). *A Corpus-driven Exploration of Lexical Discourse Markers in L2 Academic Texts*. U: *Corpus*

- Analysis in Academic Discourse: Academic Discourse and Learner Corpora*. Ur. M. L. Carrió-Pastor. New York: Routledge, str. 169–190. <https://doi.org/10.4324/9780367815905-12>
- Pavičić Takač, V., Vakanjac Ivezić, S. (2019). *Frame Markers and Coherence in L2 Argumentative Essays*. „Discourse and Interaction“, vol. 12, br 2, str. 46–71. <https://doi.org/10.5817/DI2019-2-46>
- Pon, L. (2024). *Konnektoren und Fremdsprachenlernen. Eine Studie zum Sprachgebrauch kroatischer Deutschlernender*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Pon, L., Kramarić, M. (2018). *Zum Gebrauch der Konjunktion 'und' in schriftlichen Produktionen kroatischer DaF-Lernender*. „Strani jezici: časopis za primijenjenu lingvistiku“, br. 46, 1–2, str. 41–63.
- Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London – New York: Longman.
- Shi, W., Han, J. (2014). *Research on Writing Samples from the Perspective of Metadiscourse*. „English Language Teaching“, br. 7/11, str. 151–158. <https://doi.org/10.5539/elt.v7n11p151>
- Silić, J., Pranjković, I. (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tankó, G. (2004). *The Use of Adverbial Connectors in Hungarian University Students' Argumentative Essays*. U: *How to Use Corpora in Language Teaching*. Ur. J. McH Sinclair. Amsterdam: John Benjamins, str. 15–36. <https://doi.org/10.1075/scl.12.13tan>
- Wu, Z., Li, Y. (2022). *Der Gebrauch von Konnektoren bei chinesischen DaF-LernerInnen. Eine korpuslinguistische Untersuchung argumentativer Lernertexte*. „Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi – Studien zur deutschen Sprache und Literatur“, br. 48, str. 111–140. <https://doi.org/10.26650/sdsl2022-1166401>
- ZEROJ (2020) = Council of Europe (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Zhang, R. (2014). *Overuse and Underuse of English Concluding Connectives: A Corpus Study*. „Journal of Language Teaching and Research“, vol. 5., br. 1, str. 121–126. <https://doi.org/10.4304/jltr.5.1.121-126>

- **LEONARD PON** is full professor at the Department of German Language and Literature, Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek, Croatia. He teaches courses in general linguistics, syntax of the contemporary German language, language change, the German language history, and grammar in teaching German as a foreign language. His research areas include the German syntax, grammar and discourse competence in the context of foreign language learning, with particular interest in coherence and coherence issues. The latter is dealt with in his newest book *Konnektoren und Fremdsprachenlernen – Eine Studie zum Sprachgebrauch kroatischer Deutschlernender* (Osijek 2024).